

Vad är det för fel på utpressning?

En utpressare är, enligt allmän mening, moraliskt usel; dessutom gör han sig skyldig till något olagligt. Men exakt vad det är som gör utpressning till något förkastligt diskuteras ofta bland filosofer, skriver Fredrik Stjernberg i sin artikel.

na om de små butikerna, även om jag kunde konkurrera ut dem om jag hade lust. Så jag kontaktar de små butiksägarna, och ber dem betala mig en mindre summa för att jag inte skall öppna stormarknad i området. Summan de skall betala är kännbar, men de slipper gå i konkurs.

Vänsterprassel

Antag att man har en bekant som vänsterprasslar. Bör man då tala om det? Svaren på denna fråga brukar variera kraftigt: det beror på allt möjligt, som hur väl man känner de inblandade, vad dessa är för slags personer, vänsterprasslets art, och så vidare. Många kan tycka det är mindre lyckat, av psykologiska skäl, att berätta om vänsterprasset, men många brukar dessutom anse att det egentligen vore rätt att avslöja vänsterprasset – det är åtminstone inte moraliskt fel att avslöja det, åtminstone ibland.

Men anta då att jag känner till vänsterprasset, och dessutom behöver pengar. Nu har jag – om jag är tillräckligt principlös – några möjligheter. Jag kan gå till någon skvallertidning (anta att min vän är så pass känd, så att det kunde vara intressant för tidningen). Kanske skulle tidningen vara villig att betala 1 000 kronor för min berättelse. Men jag kunde också gå till min vän, och berätta vad jag vet, samt erbjuda honom min berättelse till vänskapspris: 500 kronor. I sådana fall skulle ingen få reda på något, och allt skulle kunna fortsätta som förut, men jag skulle vara 500 kronor rikare. I det förre fallet skulle jag vara något rikare, men vi kan anta att mycket mer elände skulle följa.

De tre exemplen ovan är hypotetiska, men inte helt osannolika. I dessa fall kan jag välja mellan ett alternativ som är såväl lagligt

som moraliskt (någorlunda) rimligt, nämligen att göra ingenting. Så fanns alternativet att göra saken offentlig, eller att konkurrera ut ytterligare en affärsidkare; dessutom fanns det mer förstuckna alternativet, att begära lite pengar för att inte göra något – kort sagt, utpressning.

Utpressningsalternativet är här valt så att det antagligen leder till mindre elände än alternativet att göra saker och ting offentliga, ändå är det utpressning som är (oftast) olagligt och (oftast) moraliskt suspekt.

En utpressare är, enligt allmän mening, moraliskt usel; dessutom gör han sig skyldig till något olagligt. Det diskuteras emellertid ofta bland filosofer vad det är som gör utpressning så förkastligt. Exemplet med stormarknaderna har jag fått från en nyutkommen artikel av filosofen Saul Smilansky i den engelska tidskriften *Analysis*. Problemet med utpressnings förkastlighet har två sidor.

Två led

Det ena är att utpressning är en verksamhet i två led, där inget av leden i sig är vare sig särskilt uselt eller särskilt olagligt. Det första ledet är helt enkelt att jag ber min vän om pengar, vilket inte är olagligt; det andra ledet är att jag säger att jag skall avslöja något ofördelaktigt om denna. Inte heller detta är olagligt. Däremot är kombinationen olaglig. Det är inte säkert att detta är så problematiskt. Det är inte olagligt att hastigt förflyta sin knutna näve från punkt A till punkt B, åtminstone inte så länge som man inte träffar någon annan. Ändå är det inte så svårt att begripa varför misshandel är olagligt.

Ett intressantare exempel är kanske prostitution, om det skulle bli olagligt någon gång. Det är

inte olagligt att ge någon pengar, och det är – än så länge – inte olagligt att ha sexuellt umgänge med någon annan, så länge som den andre har åldern inne, inte tvingas, och så vidare. Ändå skulle just kombinationen av dessa två, i sig inte olagliga, handlingar resultera i något olagligt.

Den andra sidan av problemet är att det ser ut som om utpressning i sig kanske ibland leder till mindre skada än andra beteenden, som i och för sig är lagliga, men kanske moraliskt usla (skvallerskrivierier kan väl kanske höra till denna grupp). I fallet med stormarknaden och de små butikerna blir den totala stadsmiljön tveklöst, även om konsumenterna i och för sig får betala lite för nöjet. Då blir det svårt att nagla fast vad det är som gör utpressning så förkastligt; ändå är det olagligt i de flesta länder, och illa sett i de flesta sammanhang.

I smyg

Kanske är det att utpressning är något som sker i smyg? Jag lovar att inte göra något offentligt, eller att låta bli att handla på ett visst sätt. Detta måste ske i smyg, annars går utpressningsförsöket ominnet. Kanske är det tillräckligt med detta smusslande för att det skall vara rimligt att kalla beteendet moraliskt. Detta skulle kunna förklara skillnaden mellan utpressning och snarlika beteenden, som inte ses som förkastliga; löneförhandlingar har annars mycket gemensamt med utpressning, men i och med att de förs med en viss offentlighet brukar de sällan beskrivas i termer av utpressning, och när så sker, är det mest en del av förhandlingen, avsedd att sätta press på motparten.

Ett annat skäl för att ogilla utpressning, som i sig inte har så

mycket med moral att göra, är att utpressning är marknadsekonomiskt suboptimalt. Det är oproduktivt. Antag att det vore lagligt och moraliskt accepterat att ägna sig åt utpressning: Det vore en enkel affärsidé: man ser bara till att ta reda på en del ofördelaktigt om sina medmänniskor, och så pressar man dem på pengar. Men det är oproduktivt, och i längden antagligen nedbrytande. Inga nya produkter eller arbeten skapas (såvida det inte rör sig om övervakningsutrustning med mera), så ett samfund där det vore legalt och acceptabelt att ta för sig av dessa lättförtjänta pengar skulle nog stagnera efter ett tag.

Oacceptabelt

Men det är inte så säkert. Kanske skulle resultatet helt enkelt bli att vi alla blev de änglar som den samhälleliga moralen försöker göra oss till? I så fall vore det i grund och botten rätt träkigt, om utpressning vore lagligt och accepterat. Därmed får vi på omvägar ett gott skäl för att fortsätta att betrakta utpressning som något moraliskt oacceptabelt: det är bara om utpressning inte är tillåtet som vi kan ha våra hemligheter i fred, och ett samhälleligt liv helt utan hemligheter vore förfärligt.

För att återknytta till den stackars amerikanska presidentkandidaten i inledningens, så ser vi den just skisserade skräckbilden dyka upp i amerikansk politik. Kandidaterna granskas så noga, så obarmhärtigt, och så perifer krav ställs på dem, så att bara änglar, eller rättare sagt töntrar, klarar av att fylla kraven. Och dessa personer är sällan de rätta för att styra länder.

FREDRIK STJERNBERG

Stormarknad

Antag att jag driver en framgångsrik affärskedja. Jag bygger upp stormarknader i mindre områden, där lokala affärsidkare tidigare har haft små affärer, som tar gätt hyggligt. Redan vetenskapen om att jag står i begrepp att starta en stormarknad i området brukar göra att jag får bra rabatter, och förmånliga hyresvillkor. Men efter att ha härjat i flera år bland mindre städer har jag börjat tröttna. Alla stadskärnor ser numera likadana ut, och jag har inte så stor lust att öppna en femtielste affär. Jag vill i stället vär-

Gammaldags moral i en främmande värld

Om en passion som kvävs i sin linda handlar Slas senaste roman *Eko* av en vän. Nils Granberg anmäler.

Det händer att konstnärer som ju är egna företagare måste gå till posten för att köpa en rulle frimärken. Då kanske de vill ha såna med Jesus går i rågen på.

Roman

Stig Claesson
Eko av en vän
30niers

Det vill i alla fall den lite äldre konstnären Adam, som är huvudpersonen i Stig Claessons nya roman *Eko av en vän*. Men esus är slut varför Adam begår närken med Gud på, en hel rulle Jud. Fast han får nöja sig med ungen.

Jo, visst känner man igen Slas, i humorn, tonläget. Adam är en äldre och hantverksskicklig konstnär och postkassörskan Eva är ung och vacker. Han bjuder henne på lunch och redan vid kaffet är de våldsamt förälskade i varann, fast Eva redan har en man som hon håller av och Adam en god men för tillfället vilande relation med en sympatisk kvinna.

Vad göra? Och viktigare: vad är det som egentligen har hänt? Många beskriver passionen som en allt uppslukande känsla; inför den är man blott ett offer, en villig eller o villig slav. Lidelsefullheten påstås vara starkare än viljan och förnuftet. Den tolkning- en förkastar Claesson. Visst kan man bli blixtkär, men man väljer ändå att gå in i ett passionerat tillstånd, liksom man ställer inför valet att ta konsekvenserna av passionen – uppbrutet äktenskap, delvis ny vänkrets, klander i största allmänhet – faktiskt väljer att köra på eller avstå.

Adam och Eva väljer att avstå och skiljas som vänner. Att Slas valt att skildra den utvägen förvarnar inte. Människorna i hans böcker är för det mesta lätt sorgsna, lätt vemodiga. De klamrar sig fast i en gammaldags folklig moral i en värld som blivit dem alltmer främ-

mände och kylig. Dessa drag finns hos Adam och förstärks av åldern. Vid sexti har livets middagshöjd passerats; mer lämnas bakom en än som väntar framåt. Med den insikten kan vemodet som livshållning verka frestande, och personager i Slas senare romaner besegrar frestelsen genom att ge vika för den.

Därv den säregna stämningen i dem: de utspelas alltid efteråt när så mycket är förbi och för sent. I denna resignation finns en tröst, en trygghet. Ingenting kan på allvar skada en längre varför man uppriktigt om än mildt kan

glädja sig åt det lilla som återstår.

Jag skulle i längden ha svårt för denna hållning – den hotar att slå över i det gråtmilda – om inte Slas sin vana trogen blandat ut den med välriktade spår mot favoritmotståndarna: byråkrati, snobbism och preciositet. Då fungerar helheten, vemodet stötts upp av den pigga ironin och samtiden knallar in i drömandet om det förflutna.

NILS GRANBERG

Finanstidningens kultursida nu på Internet

Nu kan du läsa Finanstidningens kultursida på Internet. Kostnadsfritt. Inte bara dagens utan också föregående utgåvor. Därmed har du som läsare tillgång till ett elegant, sökbart elektroniskt arkiv. Kultursidan kan beskådas i samma layout som denna tryckta sida. Du kan läsa den on-line, ladda ner den, spara den, skriva ut den på din skrivare i fullt läsn A4-storlek. Du kan också söka efter och i artiklar. Finanstidningen samarbetar med Internet-leverantören Bahnhof och det är på Bahnhofs hemsidor du hittar kultursidan. Adress: www.bahnhof.se/FtiKultur.